

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง (2) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และนำมาอธิบายความเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

กลุ่มตัวอย่างผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน ครอบครัว 3 ช่วงอายุ ได้แก่ 17-45 ปี 46-60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป ในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 23 แห่ง จำนวน 75 ราย มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ร่วม คือ เป็นผู้ที่มีความเสียสละ เพียรพยายาม สนใจใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา กระตือรือร้นในการทำงาน พร้อมลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้รับความรู้ใหม่ มีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ รวมทั้งมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น ภูมิใจในการเป็นผู้นำเกษตรกร และสร้างศรัทธาได้ ซึ่งเกิดจากการปลูกฝังจิตสำนึกของครอบครัว สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ โดยมีปัจจัยทางชาติพันธุ์และช่วงวัยเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ผู้นำเกษตรกรมีความคิดและคุณลักษณะที่แตกต่างกัน และทุน 5 ด้าน (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนทางการเงิน) เป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง สำหรับปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนการดำเนินงานกลุ่ม 3 ด้าน คือ (1) ปัจจัยภายในที่เกิดจากแรงผลักดันไปสู่การรวมกลุ่ม ต้องมีจุดเริ่มต้นจากปัญหาหรือความต้องการของเกษตรกร และอยู่บนวิถีชีวิตของชุมชน (2) ปัจจัยภายในที่มีส่วนในการขับเคลื่อนธุรกิจ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ คณะกรรมการ และสมาชิก บนเงื่อนไข 3 ข้อ ได้แก่ (1) ดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานความรู้ (2) ทุกคนรู้จักหน้าที่ เคารพพบปะทบทวนซึ่งกันและกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนา (3) ขนาดของธุรกิจต้องมีความเหมาะสม กลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง และมีช่องทางตลาดที่ชัดเจน และมีปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการทำงาน คือ การสนับสนุนของหน่วยงานบูรณาการ ระบบพี่เลี้ยงที่คอยติดตามให้คำแนะนำปรึกษา งบประมาณ และนโยบายเชิงพื้นที่

โดยสามารถกำหนดกลยุทธ์ในการยกระดับศักยภาพผู้นำเกษตรกรบนพื้นที่สูงแบบแม่นยำตามทักษะการเรียนรู้ของผู้นำเกษตรกร 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) เกษตรกรที่มีทักษะการเรียนรู้เร็ว ที่ต้องการเสริมความรู้เฉพาะเรื่องเพื่อยกระดับรายได้ของตนเอง แนวทางการพัฒนาจึงต้องมุ่งเน้นการเสริมความรู้ที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันและรองรับความความท้าทายในอนาคต เช่น เทคโนโลยีการเพาะปลูก มาตรฐานการผลิต และการตลาดสมัยใหม่ (2) เกษตรกรที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลที่รอบด้านเพื่อประกอบการตัดสินใจ แนวทางการพัฒนาเกษตรกรจึงควรเป็นรูปแบบผสมผสาน เช่น การจัดอบรม ศึกษาดูงาน และสาธิตในแปลง เป็นต้น รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ และ (3) กลุ่มที่ปรับเปลี่ยนเมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จ มักจะอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและการคมนาคมขนส่งยากลำบาก ทำให้การเข้าถึงความรู้มีจำกัด การตัดสินใจปรับเปลี่ยนจึงเรียนรู้จากความสำเร็จของคนในชาติพันธุ์เดียวกัน แนวทางการพัฒนาที่นอกเหนือจากการส่งเสริมด้วยข้อมูลที่รอบด้านแล้ว ควรเน้นการสร้างตัวอย่างความสำเร็จใน

ชุมชนเพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแหล่งเรียนรู้ที่เกษตรกรเข้าถึงได้ ส่วนกลยุทธ์ในการยกระดับการพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจบนพื้นที่สูงในระยะต่อไปนั้น ควรมุ่งเน้นในการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลสำหรับการค้ารูปแบบใหม่ ดึงกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยขับเคลื่อนการทำธุรกิจออนไลน์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงผลผลิตและการตลาดของสินค้าเกษตรบนพื้นที่สูง พัฒนาศักยภาพการผลิตและการแปรรูปไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Model) โดยมีการดำเนินงานอย่างบูรณาการกับหน่วยงานภาคี ในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆ ที่กลุ่มเกษตรกรจำเป็นต้องมี เช่น ทักษะการพูด การเจรจาต่อรอง และทักษะดิจิทัล เป็นต้น

นอกจากนี้ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นทุนมนุษย์หนึ่งของผู้นำเกษตรกร ได้ขยายผลการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ (ทีบอ) ของชุมชนกะเหรี่ยง ร่วมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ วัดห้วยบง และโรงเรียนมัธยมภัลลยานิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ โดยการสนับสนุนเยาวชนกะเหรี่ยงที่มีทักษะด้านศิลปะถ่ายทอดเรื่องราวผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง ติดตั้งไว้ ณ ศูนย์ปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.ภัลลยานิวัฒนา จ.เชียงใหม่ รวมทั้งการเสริมความรู้ของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวทีบอให้กับผู้มาเรียนรู้ และเผยแพร่บทความผ่านเว็บไซต์ของ สวพส. อันนำไปสู่การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 กระบวนการ คือ (1) กำหนดความรู้ โดยให้ชุมชนเป็นผู้คัดเลือกความรู้ที่ควรค่าแก่การสืบทอด (2) แสวงหาความรู้ โดยการให้เยาวชนในชุมชนร่วมเป็นผู้รวบรวมและถอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่น (3) จัดเก็บความรู้ เป็นขั้นตอนของการออกแบบและพัฒนารูปแบบการสืบทอดที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ของชุมชน และ (4) ถ่ายทอดความรู้ ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย พร้อมใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยจัดการองค์ความรู้ และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงไปสู่สังคมภายนอก เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ต่อไป

คำสำคัญ: ทุนมนุษย์ ผู้นำเกษตรกร สถาบันเกษตรกร ภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นที่สูง